

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Революции и еволюции – политически, икономически, технологични, културни и социални измерения на „прогреса“ Revolutions and evolutions – political, economic, technological, cultural and social dimensions of “progress”
Том / година Volume / year	II / 2023
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Гл. ас. д-р Боряна Митева Assist. Prof. Boriana Miteva, PhD
Институция Affiliation	Софийски университет „Св. Климент Охридски“ Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Заглавие Title	ОТ „ЕСТЕСТВЕНО“ КЪМ „НАДЕЖДНО“ ПАРТНЬОРСТВО: ЕВОЛЮЦИЯ В ОТНОШЕНИЯТА НА ЯПОНИЯ С НАТО FROM “NATURAL” TO “PARTNERSHIP”: EVOLUTION IN JAPAN’S RELATIONSHIPS WITH NATO
Страници Pages	376–390
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-2-376/

ОТ „ЕСТЕСТВЕНО“ КЪМ „НАДЕЖДНО“ ПАРТНЬОРСТВО: ЕВОЛЮЦИЯ В ОТНОШЕНИЯТА НА ЯПОНИЯ С НАТО

Гл. ас. д-р Боряна Митева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Сътрудничеството между Япония и НАТО едва наскоро започва да привлича вниманието на изследователите. По време на Студената война независимо от споделеното усещане за заплаха от страна на СССР географската отдалеченост и различните приоритети в сферата на отбраната не създават необходимост за колаборации. С края на биполярния свят възниква изцяло нова и динамично изменяща се международна обстановка, която изправя Япония и НАТО пред нови предизвикателства. Развитието в партньорската политика на НАТО, от една страна, както и трансформацията, която претърпява японската стратегия за национална сигурност правят възможна еволюцията в техните отношения през последните десетилетия. Настоящото изследване цели да проследи развитието на това взаимодействие и да анализира потенциала и ограниченията пред тяхното сътрудничество.

Ключови думи: сътрудничество между Япония и НАТО, стратегия за отбрана на Япония, политика за партньорство на НАТО, национална сигурност и външна политика на Япония, азиатско-тихоокеански партньори на НАТО

Отношенията между Япония и НАТО доскоро рядко попадаха в полезрението на изследователите. Причини за това са не само географската им отдалеченост, но и техните различни цели и приоритети в сферата на отбраната. След създаването си като военно-политически съюз през 1949 г. Организацията на Северноатлантическия договор фокусира усилията си единствено върху гарантирането на сигурността на страните членки от Северна Америка и Западна Европа¹. Япония от своя страна е силно ограничена в изграждането на отбранителни способности поради включването на член 9 в японската конституция². В допълнение към това отбраната на страната е изцяло концентрирана в Азиатско-Тихоокеанския регион и се изгражда върху основите на Дого-

¹ Founding Treaty, April 4 1949. NATO. (13.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm>

² Article 9. Renunciation of War. Chapter II. The Constitution of Japan, May 3 1949. Prime Minister and His Cabinet. (13.07.2022). <https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html>

вора за сигурност със САЩ³. Въпреки че в рамките на Студената война СССР представлява основна заплаха както за НАТО, така и за Япония, в този период не възникват осъзната необходимост и възможности за установяване на взаимно сътрудничество.

След края на Студената война обаче настъпва изцяло нов етап в глобалната международна обстановка, която изправя НАТО и Япония пред нови предизвикателства, но и предоставя възможности за сътрудничество. От 90-те години до настоящия момент се наблюдава съществена еволюция в техните взаимоотношения. Този процес в развитие предизвиква интереса на изследователите и обяснява появата на все повече анализи от страна на специалисти по отбрана и международни отношения през последните години. Настоящото изследване има за цел да проследи и да обясни еволюцията на взаимодействието между Япония и НАТО, както и да анализира ограниченията, пред които е изправено, и неговия потенциал в бъдеще.

Промените в средата за сигурност през последните десетилетия и появата на нов вид глобални и регионални заплахи са в основата на сътрудничеството между Япония и НАТО. Преди всичко обаче тези фактори мотивират ревизиране и допълване на собствените им стратегии за сигурност. Без тези изменения контактите помежду им биха били трудно осъществими.

Еволюция в партньорската политика на НАТО

Краят на Студената война премахва напрежението от постоянната заплаха и прави възможно значителното разширяване на кръгозора на НАТО. Още през 1990 г. на своята среща в Лондон страните членки вземат решение да „подадат ръката на приятелството“⁴. Първоначално партньорската политика на Съюза е фокусирана изцяло към Русия и постсоциалистическите държави в Европа. Във връзка с това се създава *Северноатлантически съвет за сътрудничество* (1991 г.) и стартира първата програма за партньорство *Партньорство за мир* (1994 г.). По същото време започва да действа и форум за консултации между НАТО и средиземноморските партньори – *Средиземноморски диалог*. В началото на новото столетие перспективите се разширяват с по-далечни и извъневропейски партньорства чрез *Истанбулската инициатива за сътрудничество със страните от Персийския залив* и сътрудничество със страните по света, включително страните в Азиатско-Тихоокеанския регион (2004 г.).

³ Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and the United States of America, January 19, 1960. MOFA. (13.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>>

⁴ Partnerships: projecting stability through cooperation. Towards more flexibility: evolutions of NATO's partnerships. NATO. (03.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm>

Според лидерите на страните членки стратегията за партньорство цели да подсили евроатлантическата, както и международната сигурност, да насърчи регионалното сътрудничество, да улесни взаимодействието от взаимен интерес, особено при посрещане на предизвикателства в сферата на отбраната, да подготви страните кандидат-членки за приемане в организацията, да насърчи демократичните ценности и реформите, особено в сферата на отбраната, да подсили подкрепата за операциите на НАТО, да предотвратява кризи, да засили публичната дипломатия и да повиши разбирането за ролята и дейността на НАТО⁵.

Особено ключова за еволюцията в партньорската политика на НАТО е *Стратегическа концепция на Алианса* от 2010 г. На своята среща в Лисабон страните членки вземат решение да ревитализират и задълбочат сътрудничеството си със страните извън организацията. Новата стратегия възприема, че „кризи и конфликти извън границите на НАТО могат да представляват директна заплаха за сигурността на територията и населението на Алианса“. Въведено е понятието „изпреварващо действие“ като част от стратегията за самоотбрана, което предполага не реактивни действия, а активност и превенция на заплахите. В допълнение на този документ на следващата година излиза *Съюзническата военноморска стратегия*, която на практика извежда обсега на НАТО от неговите атлантически и средиземноморски граници и го разширява с Индийския океан. Поставено е началото на сериозен диалог за ролята на НАТО не като регионален, а като глобален съюз⁶.

С оглед на новата партньорска стратегия и практическото задълбочаване на взаимоотношенията НАТО предлага на своите партньори нови механизми за диалог, като формата 30+n, по-сериозно политическо ангажиране и активна роля при вземането на стратегически и оперативни решения по отношение на операциите, в които участват⁷. Приетите на срещата в Уелс през 2014 г. *Инициатива за оперативна съвместимост* и *Инициатива за изграждане на капацитет в сферата на отбраната и сигурността* играят ключова роля за сътрудничеството на НАТО с партньорските страни в сферата на отбраната. От една страна, благодарение на тези програми Северноатлантическият договор работи усилено съвместно със своите партньори за подсилване на техните отбранителни институции, въоръжени сили и способности. От друга страна, те допринасят за синхронизацията и ефективността на съвместните действия на НАТО с партньорските държави на техниче-

⁵ Partnerships: projecting stability through cooperation. Key objectives of NATO's partnerships. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm>

⁶ Scott, David. NATO and Japan: A strategic convergence? Post-Cold War geopolitics: Russia, China, anti-piracy and anti-terrorism. International Politics, March 4, 2016, 5.

⁷ Partnerships: projecting stability through cooperation. Towards more flexibility: evolutions of NATO's partnerships. NATO. (03.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm>

ско, процедурно, информационно, човешко равнище⁸.

В рамките на процеса по надграждане на партньорската политика съществена еволюция се наблюдава в отношенията на НАТО с т.нар. *партньори по света*, или *контактни страни*. Началото на това взаимодействие е поставено още в края на 90-те години, но се задълбочава съществено през последните десетилетия, тъй като с появата на *глобални предизвикателства* са необходими и *глобални партньорства*. До този момент НАТО има девет *глобални партньори*, с които осъществява сътрудничество на индивидуална база – Афганистан, Австралия, Колумбия, Ирак, Япония, Република Корея, Монголия, Нова Зеландия и Пакистан⁹. Взаимоотношенията с азиатско-тихоокеанските партньори в тази група са определяни като ключови в документите на НАТО, включително в дневния ред на организацията до 2030 г.¹⁰ Тези връзки търпят сериозно развитие, особено през последните години. Провеждат се редовни срещи както чрез механизма *NAC+4* – срещи с посланиците в Северноатлантическия съвет, така и на други политически и военни нива. През 2020 г. за първи път четирите страни от АТР участват в среща на външните министри на страните от НАТО. Освен общия формат НАТО има отделно сътрудничество с всяка от четирите държави чрез индивидуална програма за сътрудничество. Азиатско-тихоокеанските партньори разширяват значително обхвата на внимание на Съюза за регионалните и глобалните заплахи и особено допринасят в борбата срещу предизвикателства, които нямат географски обхват, като климатични промени, космическо и киберпространство¹¹.

Еволюцията в партньорската политика на НАТО е съществена предпоставка за установяване на сътрудничество конкретно с Япония, но с още по-голяма тежест е трансформацията в японската стратегия за сигурност през последните години. Без тази промяна подобни контакти биха били невъзможни поради „спецификите“ в следвоенната политика за сигурност на Япония.

Еволюция в японската стратегия за сигурност и отбрана

В края на Студената война Япония се оказва неподготвена и при-

⁸ Partnership Interoperability Initiative. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132726.htm>; Defense and Related Security Capacity Building Initiative. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132756.htm>

⁹ Relations with partners across the globe. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49188.htm>

¹⁰ NATO 2030. Factsheets. June 2021. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/nato-static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106 - factsheet-nato2030 - en.pdf>; Brussels Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 14 June, 2021. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en>

¹¹ Relations with four Asia-Pacific partners. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_183254.htm>

теснена. Първата регионална криза в Персийския залив показва това. Японската дипломация се оказва неспособна да отговори на повишените очаквания на международната общност за по-сериозен принос към опазването на международния ред и сигурност от страна на водещите икономики в света. Острите критики по отношение на японската „чекова дипломация“ от страна на международната общност поставят остро дебата в японското общество доколко е адекватна политиката на страната в сферата на отбраната и сигурността. Тази полемика се интензифицира и от притесненията, че измененията в международната обстановка могат да доведат до оттеглянето на САЩ от региона на Източна Азия. Впрочем този дебат не е нов за японците. Още в началото на Студената война и след избухването на Корейската война някои поставят въпроса за ревизия на прословутия член 9 от японската конституция, който налага силни рестрикции върху изграждането на въоръжени сили и военна индустрия. Проблемът се задълбочава и от промяната в американската външнополитическа стратегия в региона, която вече предвижда изграждане на японски военен капацитет. Тази дилема измъчва всички японски управляващи по време на Студената война. От едната страна стоят член 9 и всички допълнителни ограничения, като „трите безядрени принципа“, забрана за износ на въоръжение, ограничение на военния бюджет до 1% от БВП, които се отразяват благоприятно върху растежа на БВП, стремежа към изграждане на нов международен образ като „миролюбива“ нация и силните пацифистки обществени настроения. От другата страна се засилва американският натиск за изграждане на отбранителни способности и поемане на по-голям ангажимент към собствената отбрана, подкрепен от консервативните японски политици. Въпреки опитите на министър-председатели като Ясухиро Накасоне да превърнат Япония в „нормална страна“ още в първата половина на 80-те години чрез подсилване на японското военно сътрудничество със САЩ и нарушаване на „правилото за 1%“, Япония посреща края на Студената война неподготвена за новите предизвикателства. Създадените през 1954 г. Сили за самоотбрана (СС) са силно ограничени в своите правомощия, а японската стратегия за отбрана е съсредоточена изцяло върху Договора за сигурност със САЩ и обхвата му в АТР.

Именно ограничените възможности на Япония да подпомогне с нещо повече от финансов принос усилията на международната общност за постигане на мир в Близкия изток в началото на 90-те години, и последвалите остри критики карат японските управляващи да се чувстват „засрамени“ и да „отворят вратата“ за първите законови промени в посока разширяване на международното сътрудничество. През 1992 г. е приет Закон за сътрудничество с ООН относно мира, който

позволява за първи път на СС да излязат извън японска територия, за да подпомагат мироопазващи или хуманитарни операции на ООН без право да използват оръжие¹². Благодарение на това например през 90-те години Япония не само подкрепя операцията на НАТО на Балканите, но и активно участва в реконструкцията на Западните Балкани чрез проекти, свързани с образование, медицински грижи, инфраструктура и демократизация¹³. В края на 90-те години със специални закони се позволява на СС да подпомагат логистично американските си колеги около бреговете на Япония, както и да извършат „автоматична реална подкрепа“, ако САЩ започнат война на основание „регионални дела“.

Следващата стъпка в тази посока отново е предизвикана от външен фактор, а именно терористичния акт от 11 септември 2001 г. и последвалата военна операция в Афганистан. През 2001 г. е приет Закон за специални антитерористични мерки, който позволява на СС да използват оръжие за самозащита, а на Военноморските сили за самоотбрана (ВМСС) – да доставят гориво за западните военни сили в Афганистан и да изпълняват патрулиращи функции. Законодателството е допълнено така, че СС да могат да участват в операции дори да не са под егидата на ООН¹⁴. Това води не само до активна японска подкрепа за операцията и за реконструкцията на Афганистан¹⁵, но и до активизиране на цялостната политика по отношение на международното сътрудничество¹⁶.

Най-значимата трансформация на японската стратегия и законодателство в сферата на отбраната се осъществява при управлението на японския министър-председател Шиндзо Абе, който заявява намеренията си да подсили самостоятелната отбрана на Япония и двустранния съюз със САЩ, да разшири хоризонтите пред японската отбранителна стратегия чрез международно сътрудничество и нови партньорства и дори да ревизира член 9 от конституцията. Независимо че не успява да постигне отмяна или ревизия на член 9, и напуска преждевременно премиерския пост поради здравословни причини, започнатите от него стратегически и законодателни промени имат значимо и дългосрочно влияние за японската стратегия за сигурност.

¹² The Gulf Crisis and Japan's Foreign Policy. Diplomatic Bluebook 1991. MOFA. (09.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1991/1991-2-1.htm>>

¹³ Miteva, Boryana. Japan's Official Development Assistance to Central and East European countries in their transition toward democracy and free market economy. Japan and the European SouthEast. Over a Hundred Years of Political, Economic, Cultural and Academic Interactions, Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 2021, 152 – 163.

¹⁴ Campaign against Terrorism. Japan's Measures. MOFA. (09.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/terro0109/policy/index.html>>

¹⁵ Official Development Assistance. ODA by Region. Middle East and North Africa. Afghanistan. (09.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000011.html#afghanistan>

¹⁶ Japan's Contribution to UN Peacekeeping Operations (PKO). MOFA. (09.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/policy/un/pko/index.html>>; International Contributions of Japan's Self Defense Forces. Government of Japan. (09.07.2022). <https://www.japan.go.jp/tomodachi/2014/spring-summer2014/international_contributions_of_apan.html>

През 2013 г. администрацията на Абе публикува първата японска „Стратегия за национална сигурност“, основана върху идеята за „про-активен принос към мира“ (積極の平和主義 секкьо: кутеки хейуашуги), или „проактивен пацифизъм“¹⁷. Тази стратегия отразява нарастването и разнообразяването на заплахите за японската сигурност на регионално и глобално равнище и нуждата от адекватни мерки от страна на японското правителство, а също така високите очаквания от страна на международната общност към японския принос за глобалния мир и сигурност¹⁸. На базата на тази стратегия от 2015 – 2016 г. насам се извършват редица законодателни и дипломатически дейности по няколко основни направления: засилване на собствената отбрана, засилване на сътрудничеството със САЩ, засилване на сътрудничеството с партньори извън САЩ, засилване на международното сътрудничество за посрещане на традиционни и нетрадиционни заплахи за националната сигурност¹⁹.

По отношение на първото направление е създаден Национален съвет по отбраната (2013 г.) и са приети Национална стратегия за отбрана (2013 г.) и Насоки на Националната програма за отбрана (2018 г.)²⁰. В периода 2015 – 2016 г. се приемат пакети от законодателни мерки, които в значителна степен изменят ролята и правомощията на СС²¹. Увеличават се военните разходи в бюджета²². Япония се сдобива с противоракетна отбрана, а японската военна индустрия започва изработването на модерно въоръжение.

В рамките на съюзните отношения със САЩ се разрешават износът на въоръжение, провеждането на съвместни военни учения, размяната на разузнавателна информация²³. През 2015 г. са приети Нови насоки относно японско-американското сътрудничество в сферата на отбраната, които трансформират Съюза от регионален в глобален и позволяват на СС глобална военна роля, например в Индо-Азиатско-Тихоокеанския регион²⁴. Двустранното сътрудничество разширява

¹⁷ Митева, Боряна. „Про-активният пацифизъм“ на Абе. Almanach Via Eurasia. Скок в бъдещето: Голяма Евразия или голяма Европа? 2016, 1 – 16.

¹⁸ Japan's Security Policy. Basic Policies. MOFA. (07.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000079.html>

¹⁹ Defense of Japan (Annual White Paper), 2015 – 2021. MOD. (13.07.2022). <https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/index.html>

²⁰ National Defense Strategy Guidelines. MOFA. (09.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000082.html>

²¹ Japan's Legislation for Peace and Security, March 2016. Government of Japan. MOFA. (07.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/files/000143304.pdf>>

²² Defense Programs and Budget of Japan. Defense-Strengthening Acceleration Package. Overview of FY2022 Budget (Including FY2021 Supplementary Budget). Ministry of Defense. (07.07.2022). <https://www.mod.go.jp/en/d_act/d_budget/pdf/20220420.pdf>

²³ Bacon, Paul, Joe Burton. NATO-Japan Relations: Projecting Strategic Narratives of „Natural Partnership“ and Cooperative Security. Asian Security, 2018, Vol. 14, No 1, 41.

²⁴ The Guidelines of Japan-U.S. Defense Cooperation. April 27, 2015. Ministry of Defense. Japan-U.S. Alliance. (09.07.2022). <<https://www.mod.go.jp/en/j-us-alliance/guidelines/index.html>>

обхвата си, включвайки нови сфери, като антитероризъм, антипиратство, киберсигурност, както и многостранно сътрудничество по линия на ООН, НАТО, „Куад“. Именно при администрацията на Абе се полагат основите на сътрудничество в сферата на отбраната, в рамките на т.нар. „тихоокеански четириъгълник“, или „четворка“ (Quad), от САЩ, Япония, Индия и Австралия²⁵. Япония има споразумения с тези страни и редовно провежда съвместни военни учения с тях. Това е възможно благодарение на реинтерпретацията на член 9 от 2015 г., че Япония има право на колективна самоотбрана със своите съюзници, включително във военни операции. Особено ключова сфера на сътрудничество е безопасността на морските маршрути, което ясно се подчертава и в специално създадената от японското правителство през 2017 г. „Стратегия за свободен и открит Индо-Тихоокеански регион“²⁶. Сътрудничеството между четирите държави се задълбочава до такава степен през последните години, че някои анализатори започват да говорят за формирането на „азиатско НАТО“²⁷.

В съответствие с идеята за по-самостоятелна, благонадеждна и разнообразна отбрана Абе постига и най-сериозен напредък в сътрудничеството на Япония с НАТО. Той е възможен точно поради еволюцията в японската външна политика и стратегия за сигурност. Тези изменения са отговор на външни регионални заплахи, като повишаване на военно-политическата и икономическата мощ на КНР, агресивното и нестабилно поведение на КНДР, както и глобални предизвикателства като тероризъм, пиратство, кибератаки, климатични промени и др. Поради това сериозните и резки промени в средата за сигурност, като войната на Русия в Украйна, се очаква да доведат до нови японски усилия за адекватна реакция и до задълбочаване на контактите със съюзниците и партньорите от НАТО.

²⁵ Japan-Australia-US-India (Quad) Meetings. MOFA. (09.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1e_000396.html>

²⁶ Diplomatic Bluebook 2017. Special Feature: Free and Open Indo-Pacific Strategy. MOFA. (08.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2017/html/chapter1/c0102.html#sf03>>; Bluebook 2018. Special Feature: Free and Open Indo-Pacific Strategy. MOFA. (08.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2018/html/chapter1/c0102.html#sf01>>; Diplomatic Bluebook 2019. Special Feature: To achieve „Free and Open Indo-Pacific“. MOFA. (08.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2019/html/chapter1/c0102.html#sf01>>

²⁷ Masunaga, Shingo. Is a Asian NATO on the Horizon? *Natoaktual.cz*. Analyzes and Comments, February 9, 2015, 1 – 4. (10.07.2022). <http://data.idnes.cz/soubory/na_zpravy/A150217_M02_022_150209_MASUNAGA.PDF>; Masunaga, Shingo. Possibility for an Asian NATO from Japanese Perspective. *Jindai Journal of Foreign Affairs*, 2015, 1 – 20. (10.07.2022). <https://www.academia.edu/10669048/Possibility_of_Asian_NATO_from_Japanese_perspective>; Ahmad, Maheen. Possibility of an Asian NATO: Under the Purview of Quad: Concerns for Pakistan. *Islamabad Policy Research Institute*, April 19, 2022, 1 – 7; Burgess, Stephen, Janet Beilstein. Multilateral Defense Cooperation in Indo-Pacific Region: Tentative Steps toward a Regional NATO? *Contemporary Security Policy*, December 5, 2017, 1 – 23; Panda, Jagannath. The Elusive Quest for an ‘Asian NATO’. *Strategic Analysis*, 45:1, 2021, F57 – 66.

Еволюция в отношенията Япония – НАТО

Япония и НАТО започват своите усилия за сътрудничество и политически диалог още в началото на 90-те години. Всъщност Страната на изгряващото слънце е най-дългогодишният *глобален* партньор на НАТО в АТР.

Общи ценности и интереси

В съвместните документи и изявленията на политическото ръководство на НАТО Япония е наричана *естествен* партньор²⁸. Това понятие отразява възприятието, че Япония и НАТО споделят общи ценности, като свобода, демокрация, човешки права, върховенство на закона, и са неразривно свързани от фундаментални принципи, като поддържането на международен ред и сигурност, предотвратяването на конфликти по мирен път чрез многостранно сътрудничество. Още през 2006 г. японският министър на външните работи Таро Асо обвързва японската концепция за *Арка на свободата и просперитета* с отношенията между Япония и НАТО, които са свързани от *споделени ценности и еднакви намерения* да допринасят активно за мира и стабилността на международната общност²⁹. Еволюцията в отношенията между Япония и НАТО и развитието на стратегиите им за сигурност водят до допълване на общите ценности с общи *стратегически интереси* и до „[...] общо чувство за отговорност пред глобалните предизвикателства“³⁰. Японският министър-председател Шиндзо Абе обвързва стабилността на Източна и Централна Европа с тази на Азиатско-Тихоокеанския регион. Според него източният фланг на НАТО е част от по-широка евразийска *Арка на свободата*³¹. Сътрудничеството между Япония и НАТО се трансформира в *благонадеждно партньорство*. Абе заявява: „[...] Ние сме много повече от *естествени партньори*, които споделят фундаментални ценности. Ние сме също *благонадеждни партньори*, които си сътрудничат с конкретни дейности“³².

²⁸ Scott, David. NATO and Japan: A strategic convergence? 2016, 7; Meeting between Mr. Fumio Kishida, Minister for Foreign Affairs of Japan and Mr. Anders Fogh Rasmussen, NATO Secretary General, April 15, 2013. MOFA. (06.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000037.html>

²⁹ Japan and NATO in a New Security Environment. Speech by Mr. Taro Aso, Minister for Foreign Affairs, Japan at the NAC Meeting in Brussels, Belgium, May 4, 2004. MOFA. (06.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/announce/fm/aso/speech0605.html>>

³⁰ Speech by Prime Minister Shinzo Abe at the North Atlantic Council „Japan and NATO: Toward Further Collaboration“, 12 January 2007. MOFA. (06.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/region/europe/pmvo701/nato.html>>

³¹ Bacon, Paul, Joe Burton. NATO-Japan Relations: Projecting Strategic Narratives of „Natural Partnership“ and Cooperative Security. 2018, 41.

³² Japan and NATO As „Natural Partners“ Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the North Atlantic Council Tuesday, May 6, 2014. MOFA. (06.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/files/000037774.pdf>>

Политически и институционален диалог

Още през 1990 г. е създаден форумът *Конференция за сигурност Япония – НАТО*, в рамките на който се формира механизъм за консултации на високо равнище. Разменени са първите официални визити: на японският министър на отбраната в Брюксел, на началника на японския Генерален щаб в щабквартирата на НАТО и на генералния секретар на НАТО Манфред Вьорнер в Токио³³. През 2006 – 2007 г., при първия мандат на Шиндзо Абе, отношенията с НАТО се задълбочават. Той е първият японски министър-председател, който има възможност да говори пред Северноатлантическия съвет през 2007 г. През същата година за първи път е подписано съвместно заявление между генералния секретар на НАТО и японския министър-председател³⁴. По време на втората администрация на Абе през 2013 г. е подписана Съвместна политическа декларация между Япония и НАТО. Най-важният двустранен документ е изготвен през следващата година – Индивидуална програма за партньорство и сътрудничество³⁵. Фундаменталният документ е ревизиран през 2018 г. и подновен през 2020 г.³⁶ През с. г. за първи път Япония участва заедно с Австралия, Финландия, Република Корея, Нова Зеландия, Швеция и ЕС в среща на външните министри на НАТО³⁷.

Сфери на сътрудничество

Ако 90-те години са период на изграждане на отношенията, който Скот нарича „диалог между официални лица, но с малко конкретно сътрудничество“³⁸, то през новото столетие политическият диалог се превръща в редовен с изграждането на постоянни механизми за връзка и се разширява от политическо на експертно ниво. Например от 2005 г. започват по-сериозни разговори на професионално военно равнище при посещението на генерал Хаджиме Масаки – началника на Генералния щаб на японските сили за самоотбрана, в щабквартирата на НАТО. При тази визита е договорено участието на японски военни в

³³ Scott, David. NATO and Japan: A strategic convergence? 2016, 3.

³⁴ Joint Press Statement by the Prime Minister of Japan and the Secretary General of NATO, 13 December 2007, Tokyo. MOFA. (06.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/region/europe/nato/jointo712.html>>

³⁵ Individual Partnership and Cooperation Programme between Japan and NATO, Brussels, May 6, 2014. MOFA. (06.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/files/000037772.pdf>>

³⁶ Individual Partnership and Cooperation Programme between Japan and NATO, revised 2018. Mission of Japan to the NATO. (14.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/100068529.pdf>>; Individual Partnership and Cooperation Programme between Japan and NATO, June 26 2020. NATO. (14.07.2022). <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/200626 - ipcp-japan.pdf>

³⁷ Japan's Participation in the North Atlantic Treaty Organization (NATO) Foreign Ministers' Meeting (Result), December 3, 2020. (06.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000256.html>

³⁸ Scott, David. NATO and Japan: A strategic convergence? 2016, 4.

курса за висши офицери в Колежа по отбраната в Рим.

След 2013 г. се наблюдават интензифициране и разнообразяване на взаимодействието между Япония и НАТО. Япония натоварва посланика си в Белгия с изпълнение на функциите на постоянен представител в НАТО. Освен това назначава офицери за връзка към Върховния щаб на съюзническите сили в Европа и към Съюзното морско командване. Създадена е *Съвместна изследователска група* Япония – НАТО за хуманитарна помощ и помощ при бедствия, която позволява обмен на информация, сътрудничество в сферата на логистиката и транспорта, съвместни тренировки, редовен диалог и подсилване на капацитета за справяне с хуманитарни кризи и природни бедствия³⁹. Подписаното през 2010 г. Споразумение за сигурността на информацията и материалите улеснява в голяма степен сътрудничеството в този контекст, тъй като позволява размяна на класифицирана информация и гарантира нейната сигурност⁴⁰.

Япония е ангажирана във всички програми на НАТО, отворени за партньорите на Съюза. Например в сферата на развитието на човешкия потенциал, обмена на експерти, обмена на информация Япония допринася с участието си в програмата за *Доброволен национален принос* (VNC) и концепцията за *Щабове за партньорство* (PSP), които дават възможност за временна работа на външен цивилен или военен персонал в структурите на НАТО и за изпращане на офицери на партньорски държави за съвместна работа със своите колеги от НАТО. Япония е ангажирана и в *Програмата за наука за мир и сигурност*, особено в сфери като борба с тероризма и откриването на мини и неексплодирани материали. Едни от най-важните съвместни проекти с японските учени са свързани с технология за безопасно откриване на земни мини и конструирането на устройство, което може да засече опасни химически, биологически и дори ядрени материали на пристанища и граници⁴¹. Повишава се също така интересът към сътрудничество по линия на киберсигурността. Например Япония изпраща свой експерт в Кооперативния център за върхови постижения за киберзащита на НАТО в Талин, Естония⁴².

³⁹ First round of the Japan-NATO Joint Study Group on Humanitarian Assistance and Disaster Relief (overview), July 10, 2013. MOFA. (06.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000150.html>; Second round of the Japan-NATO Joint Study Group on Humanitarian Assistance and Disaster Relief (overview), September 27, 2013. MOFA. (06.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000025.html>; Report of the Japan-NATO Joint Study Group on Humanitarian Assistance and Disaster Relief. MOFA. (06.07.2022). <<https://www.mofa.go.jp/files/000037776.pdf>>

⁴⁰ Agreement between the Government of Japan and the North Atlantic Treaty Organisation on the Security of Information and Material. Brussels, June 25, 2010. MOFA. (06.2002). <https://www.mofa.go.jp/region/europe/nato/pdfs/agreement_sim2010.pdf>

⁴¹ Relations with Japan. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50336.htm>

⁴² Relations with Japan. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50336.htm>

НАТО се радва на подкрепа от страна на азиатския си партньор и по отношение на мироопазващите си операции. Още през 90-те години Япония играе значима роля за стабилизирането на Балканите и се превръща в един от основните дарители за района⁴³. Впоследствие японската подкрепа се разширява и увеличава по отношение на операцията на НАТО в Афганистан. Страната не само предоставя около 5 млрд. долара в периода между 2009 и 2013 г., но и участва активно в усилията за демобилизация и реинтеграция на военните в Афганистан чрез *Програмата за мир и реинтеграция*, както и в различни проекти, свързани с гражданската сигурност и реконструкцията на Афганистан, и в Доверителния фонд за националната армия на Афганистан. Правителството в Токио като цяло допринася сериозно в т.нар. доверителни фондове на НАТО – например за добро управление и сигурност на боеприпасите в Афганистан и Таджикистан, за унищожаване на опасни пестициди в Молдова, за разчистване на склад за боеприпаси в Грузия, за почистване на замърсена земя в Азърбайджан⁴⁴.

В допълнение Япония има сериозен принос към Доверителния фонд на НАТО за изграждане на капацитет в отбраната и сигурността и участва в *Платформата за съвместимост* в рамките на *Инициативата за оперативна съвместимост* с партньорите. Особено силен е интересът на японците към изграждане на съвместимост във военноморската сфера. Япония не само изпраща свой офицер за връзка във военноморското командване на НАТО, но и участва с ескадрон на Военноморските сили за самоотбрана в съвместни военни учения с НАТО по крайбрежията на Испания и на Балтийско море⁴⁵. Неслучайно една от съвместните дейности е противодействие на пиратството. Зачестяването на пиратските кражби и инциденти подтиква НАТО в рамките на операция „Океански щит“ да изпрати военноморски сили в залива Аден. Японска военноморска придружаваща дивизия също е изпратена след 2009 г. Япония се присъединява и към създадения антипиратски механизъм „Комбинирана работна група 151“⁴⁶.

Заклучение: възможности и ограничения пред партньорството между Япония и НАТО

От 90-те години насам се наблюдава постепенна еволюция в отношенията между Япония и НАТО. Напредъкът обаче се осъществява бавно, а същинското сътрудничество се интензифицира през измина-

⁴³ Miteva, Boryana. Japan's Official Development Assistance to Central and East European Countries in their transition toward democracy and free market economy. 2021, 152 – 164.

⁴⁴ Relations with Japan. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50336.htm>

⁴⁵ Relations with Japan. NATO. (05.07.2022). <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50336.htm>

⁴⁶ Scott, David. NATO and Japan: A strategic convergence? 2016, 10.

лото десетилетие. Причините се коренят в някои разминавания и ограничения. С края на Студената война НАТО подава ръка за партньорство на Русия и бившите европейски социалистически държави. Япония от своя страна е притеснена за бъдещето на японско-американския съюз и регионалната сигурност, но едновременно с това нарастват и японските амбиции за по-значима роля в международните отношения. Политическият диалог с НАТО би „открехнал вратата“ за още една линия на сътрудничество със САЩ, за подобряване на контактите с европейските страни, за ангажирането им с проблемите на сигурността в АТР и за по-голям японски принос към международните дела. На този етап обаче има и някои препятствия. На първо място, това са вътрешните ограничения в сферата на отбраната. На второ място, управляващите в Токио дълго време изпитват затруднения да привлекат вниманието на страните членки на НАТО към КНР като заплаха. По време на Студената война СССР се възприема като първостепенна заплаха и от НАТО, и от Япония. Впоследствие Русия продължава да е фокусът на северноамериканските и европейските държави, но заплахата за Япония се променя в посока КНР, последвана от КНДР. Въпреки че през последните години на партньорските срещи на НАТО се обсъждат въпроси като военните програми и поведението на КНР, страните членки на НАТО са доста по-въздържани и внимателни към Пекин в своята реторика и действия, отколкото би се харесало на управляващите в Токио. Именно възприятието за традиционна заплаха и нюансираното отношение към Русия и КНР биха могли да представляват ограничение пред съвместното сътрудничество. Поради това в последните японски външно-политически доктрини сигурността на северноатлантическото и дори евразийското пространство се обвързва директно с тази на АТР.

Появата на нови и нетрадиционни заплахи за сигурността през XXI в. водят до търсене на партньорства на НАТО извън рамките на северноатлантическото пространство и до постепенно разширяване и задълбочаване на тези партньорства, още повече че голяма част от предизвикателствата са транснационални и дори трансконтинентални. Япония също отчита появата на различен тип заплахи за сигурността, но трансформацията на японската стратегия за сигурност се мотивира, на първо място, от действията на КНР и КНДР. Тази промяна към почти „нормална“ позволява на страната не само да разшири обсега на сътрудничеството си в сферата на отбраната – освен със САЩ, и с нови партньори в АТР и НАТО, но и да издигне тези партньорства от регионално на глобално равнище. Все пак член 9 от японската конституция продължава да поставя ограничения пред Япония и пред контактите с НАТО. Например понякога НАТО си партнира с Република Корея в операции, в които Япония не може да участва.

Войната между Русия и Украйна промени рязко средата за сигурност. Съществува вероятност това да доведе до преодоляване на ограниченията и до още по-голямо задълбочаване на отношенията между Япония и НАТО. Генералният секретар на НАТО Столтенберг вече заяви намерение за подсилване на сътрудничеството с азиатско-тихоокеанските партньори. От своя страна Япония определя действията на Русия като „сериозен акт, подкопаваш основите на международния ред“. В резултат Токио се включва в санкциите срещу Русия, осигурява над 200 млн. долара за хуманитарна помощ и отбранителни оръжия за Украйна и дори приютява украински бежанци. На срещата на външните министри на НАТО от 7 април 2022 г. японският външен министър Йошимаса Хаяши заявява, че „сигурността на Европа и Индийско-Тихоокеанския регион не може да се разглежда отделно“ и че „сега е времето НАТО да подсили сътрудничеството си с партньорите си, включително и с Япония“⁴⁷. Министърът изразява притесненията си, че КНР не е изразила критика към руските действия и че КНРД се възползва от руските действия, за да изстреля балистични ракети. Сътрудничеството на Япония със САЩ и НАТО трябва да се задълбочава, както и собствениите ѝ отбранителни способности, тъй като „руската агресия е разкрила значението на изграждането на нов международен ред“⁴⁸.

От една страна, „общите ценности“ и „общите стратегически интереси“ на Япония и НАТО, а от друга страна, липсата на дългосрочни решения за традиционни и нетрадиционни заплахи предпоставят това сътрудничество в еволюция да реализира на практика своя сериозен потенциал в бъдеще.

FROM “NATURAL” TO “PARTNERSHIP”: EVOLUTION IN JAPAN’S RELATIONSHIPS WITH NATO

Assist. Prof. Boriana Miteva, PhD

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Abstract: Cooperation between Japan and NATO has only recently begun to attract the attention of researchers. During the Cold War, regardless of the shared sense of threat from the USSR, geographical distance and different priorities in the field of defense did not create a need for collaborations. With the end of the bipolar world, an entirely new

⁴⁷ Foreign Minister Hayashi Attends the Meeting of NATO Ministers of Foreign Affairs, April 7, 2022. MOFA. (06.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/erp/ep/page4e_001226.html>

⁴⁸ Foreign Minister Hayashi Attends the Meeting of NATO Ministers of Foreign Affairs, April 7, 2022. MOFA. (06.07.2022). <https://www.mofa.go.jp/erp/ep/page4e_001226.html>

and dynamically changing international environment is emerging, which presents Japan and NATO with new challenges. Developments in NATO's partnership policy on the one hand, as well as the transformation Japan's national security strategy has undergone, have made possible the evolution of their relationship in recent decades. The present study aims to trace the development of this interaction and analyze the potential and limitations of their cooperation.

Keywords: Japan-NATO Cooperation, Japan's Defense Strategy, NATO Partnership Policy, National Security and Foreign Policy of Japan, NATO Asia-Pacific Partners

Гл. ас. д-р Боряна Митева

Катедра „Нова и съвременна история“

Исторически факултет

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Бул. „Цар Освободител“ № 15

E-mail: bnmiteva@uni-sofia.bg